

Pöytyän kunta / sivistystoimi

Selvitys varhaiskasvatusmaksujen poistamisen ja kotihoidon tuen kuntalisän maksamisen edellytyksistä

Viite: Valtuustoaloite, kunnanvaltuusto 22.4.2024 § 12

Sivistyslautakunta 9.10.2024 § 76

Pöytyä

Sisällys

1. Varhaiskasvatuspalvelujen järjestäminen	3
1.1 Lainsäädäntö	3
1.2 Pöytyän kunnan järjestämät varhaiskasvatuspalvelut sekä yksityinen varhaiskasvatus kunnan alueella	3
2. Maksuton varhaiskasvatus	4
2.1 Maksuton varhaiskasvatus kunnissa	4
2.2 Maksuttoman varhaiskasvatuksen mahdollisia vaikutuksia Pöytyän varhaiskasvatuksessa	4
2.2.1 Varhaiskasvatuspalveluja käyttävien lasten määrän kasvu ja palvelujen laajuus	4
2.2.2 Tilat ja henkilöstö	4
2.2.3 Taloudelliset vaikutukset	5
3. Kotihoidon tuen kuntalisä alle kolmevuotiaille lapsille	6
4. Koonti muutosten mahdollisista vaikutuksista ja kustannusarviosta	7
5. Kansallisen tason tarkastelu / Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen (Karvi) esittämät toimenpidesuosituksset	7
6. Kuntatalouden näkymät ja kunnanhallituksen hyväksymä talousarvio- ja taloussuunnitelmakehys .	8
7. Vaihtoehdot varhaiskasvatuksen maksuttomuuden toteuttamisessa	9
8. Lapsi- ja perhevaikutusten arviointi	12
9. Osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien varaaminen palvelujen käyttäjille, kuntalaisille ja muille osallisille	13
10. Lopuksi	13
Lähteet	14

Selvityksen laatijat

Sivistysjohtaja Marianne Mäkelä
Varhaiskasvatuspäällikkö Mia Mansikka

Tietojen kokoamiseen on osallistunut lisäksi varhaiskasvatuksen harjoittelija Satu Luoto.

Muut valmisteluun osallistuneet / Toiminta- ja tilajärjestelyjen alustava tarkastelu

Kyrön varhaiskasvatusyksikön johtaja Sanna Koskinen
Metsälauhan varhaiskasvatusyksikön johtaja Tuija Rantasalo
Yläneen varhaiskasvatusyksikön ma. johtaja Miia Lehtonen
Elisenvaaran yhtenäiskoulun rehtori Vili Santala
Riihikosken yhtenäiskoulun rehtori Minna Savo
Yläneen yhtenäiskoulun rehtori Markus Takala

Selvitystä ja asian käsittelyssä etenemistä on osana valmistelua käsitelty sivistyslautakunnan 21.8.2024 ja 11.9.2024 kokousten yhteydessä pidetyissä iltakoulu keskusteluissa.

1. Varhaiskasvatuspalvelujen järjestäminen

1.1 Lainsäädäntö

Kunnan tehtävänä on varhaiskasvatuspalvelujen järjestäminen varhaiskasvatuslaissa 540/2018 sekä muussa sääntelyssä säädetyn mukaisesti. Varhaiskasvatus lain 17 §:n mukaan:

”Lapsen vanhemman tai muun huoltajan, joka haluaa lapselle 12 §:n mukaisen kunnan järjestämän varhaiskasvatuspaikan, on tehtävä sitä koskeva hakemus viimeistään neljä kuukautta ennen kuin lapsi tarvitsee paikan.

Mikäli varhaiskasvatuksen tarve johtuu työllistymisestä, opinnoista, koulutuksesta tai muutosta toiseen kuntaan työn tai opintojen takia eikä tarpeen alkamisajankohta ole ennakoitavissa, varhaiskasvatuspaikkaa on haettava niin pian kuin mahdollista, kuitenkin viimeistään kaksi viikkoa ennen kuin lapsi tarvitsee paikan.

Varhaiskasvatus on järjestettävä 1 ja 2 momentissa tarkoitetun ajan kuluttua viimeistään siitä päivästä lukien, kun lapsi tarvitsee paikan. Varhaiskasvatusta on mahdollisuuksien mukaan järjestettävä lapsen vanhemman tai muun huoltajan toivomassa muodossa.

Jos varhaiskasvatuksessa olevan lapsen varhaiskasvatuksen tarve laajentuu ennakoimattomasta työllistymisestä, opinnoista tai koulutuksesta johtuen, kunnan on kuitenkin järjestettävä laajentuneen tarpeen mukainen varhaiskasvatuspaikka välittömästi saatuaan tiedon tarpeen muutoksesta. [\(19.12.2019/1395\)](#)”

1.2 Pöytyän kunnan järjestämät varhaiskasvatuspalvelut sekä yksityinen varhaiskasvatus kunnan alueella

Varhaiskasvatusta järjestetään Pöytyän kunnassa Kyrön, Riihikosken ja Yläneen varhaiskasvatusyksiköissä (päiväkodeissa), lisäksi palvelussuhteessa kuntaan on yksi perhepäivähoitaja. Kunnassa on myös käytössä varhaiskasvatuksen palveluseteli.

Kyrön varhaiskasvatusyksikkö toimii vuonna 2014 käyttöön otetussa päiväkotirakennuksessa. Rakennus piha-alueineen tarjoaa ajanmukaiset, toimivat ja tarkoitukseen suunnitellut tilat. Lisäksi varhaiskasvatusyksikölle on vuokrattu tiloja / Pikkutassut-yksikkö. Varhaiskasvatusyksikössä on kokonaisuudessaan tilaa noin 160 lapselle (pääyksikkö noin 100 lasta + Pikkutassut-yksikkö noin 60 lasta).

Riihikosken (Metsälauhan) varhaiskasvatusyksikkö toimii vuonna 1988 valmistuneessa päiväkotirakennuksessa, johon on vuosien aikana tehty kunnostustöitä. Kunnostustöille arvioidaan olevan tarvetta tulevana vuosina edelleen. Rakennus piha-alueineen tarjoaa toimivat ja tarkoitukseen suunnitellut tilat. Varhaiskasvatusyksikön käytössä ovat lisäksi tarkoitukseen remontoidut tilat lähitöllä sijaitsevassa Kurkitalossa. Varhaiskasvatusyksikössä on kokonaisuudessaan tilaa noin 90 lapselle (pääyksikkö noin 60 lasta + Kurkitalon tilat noin 30 lasta).

Yläneen varhaiskasvatusyksikkö toimii vuonna 2021 valmistuneessa päiväkotirakennuksessa. Rakennus piha-alueineen tarjoaa ajanmukaiset, toimivat ja tarkoitukseen suunnitellut tilat. Varhaiskasvatusyksikössä on kokonaisuudessaan tilaa noin 60 lapselle.

Yksityisesti varhaiskasvatuspalveluja Pöytyän kunnan alueella tarjoavat tarkasteluhetkellä Kirsikka-päiväkodit / Päiväkoti Pikkukirsikka ja kolme yksityistä perhepäivähoitajaa.

2. Maksuton varhaiskasvatus

2.1 Maksuton varhaiskasvatus kunnissa

Kuntaliiton selvityksessä Varhaiskasvatuksen asiakasmaksut 2024 tarkastellaan kunnissa noudatettavia varhaiskasvatuksen asiakasmaksuperiaatteita ja toimintatapoja. Selvityksen mukaan 35 kunnassa järjestetään kokonaan maksutonta varhaiskasvatusta, minkä lisäksi joissakin kunnissa on tehtynä päätös tai suunnitellaan varhaiskasvatuksen maksuttomuutta. Suurin osa kunnista, joissa maksua ei peritä, on alle 5 000 asukkaan kuntia. (Lahtinen & Svartsjö 2024, 8, 21.)

Kuntaliiton selvityksen mukaan maksuttoman varhaiskasvatuksen tavoitteena on varhaiskasvatuksen osallistumisasteen nostaminen sekä kunnan veto- ja pitovoiman lisääminen. Selvityksessä todetaan, ettei toistaiseksi ole selvää, onko lasten määrä maksutonta varhaiskasvatusta tarjoavissa kunnissa lähtenyt kasvuun, tai millaiset taloudelliset panostukset maksuton varhaiskasvatus tuo kunnalle pidemmällä aikajänteellä. Varhaiskasvatukseen osallistuminen on selvityksen mukaan edelleen kasvanut. (Lahtinen & Svartsjö 2024, 21.)

Kansallinen koulutuksen arviointikeskus (Karvi) on julkaisussaan *Yhteenveto viisivuotiaiden maksuttoman varhaiskasvatuskokeilun arvioinnista vuosina 2018–2021* todennut, että varhaiskasvatukseen osallistuminen lisääntyi kaikissa kokeilukunnissa verrokkikuntia enemmän. Varhaiskasvatukseen osallistumisessa on selvityksen mukaan kuitenkin myös alueellisia eroja, jotka eivät selity varhaiskasvatuksen asiakasmaksuilla. Karvi pitää varhaiskasvatuksen asiakasmaksujen alentamista tai maksuttomuutta yhtenä hyvänä keinona varhaiskasvatuksen osallistumisasteen nostamiseen. (Kuusiholma-Linnamäki & Siippainen, 2021, 42-43.)

2.2 Maksuttoman varhaiskasvatuksen mahdollisia vaikutuksia Pöytyän varhaiskasvatuksessa

2.2.1 Varhaiskasvatuspalveluja käyttävien lasten määrän kasvu ja palvelujen laajuus

Maksuttomalla varhaiskasvatuksella on Kuntaliiton ja Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen edellä viitatuissa selvityksissä todettu olevan varhaiskasvatuksen osallistumisastetta nostavaa vaikutusta. Päädyttäessä toteuttamaan varhaiskasvatus maksuttomana tulisi Pöytyän kunnan edelleen varautua palvelujen järjestämiseen siten, että varhaiskasvatuspaikkoja riittäisi varhaiskasvatuslaissa asetettujen määräaikaisten puitteissa kaikille palvelujen piiriin kuuluville, joille paikkaa haetaan. Huomioitaviksi tulisivat myös tilanteet, joissa maksuton varhaiskasvatus houkuttelisi perheitä muuttamaan Pöytyälle.

2.2.2 Tilat ja henkilöstö

Varhaiskasvatuksen toimintakausi 2024-2025 on aloitettu tilanteessa, jossa vapaita varhaiskasvatuspaikkoja on kauteen valmistauduttaessa ollut seuraavasti (tilanne 27.5.24):

- Kyrön päiväkoti, 8 paikkaa
- Metsälauhan päiväkoti, 10 paikkaa
- Yläneen päiväkoti, 3 paikkaa
- yksityisiä palveluja tarjoavassa päiväkoti Pikkukirsikassa ei vapaita paikkoja (syksy 2024)

Määrät ovat suuntaa antavia, sillä vapaiden paikkojen määriin vaikuttavat osa-aikaisesti palveluja käyttävien lasten määrä, lasten tuen tarpeet sekä alle kolmevuotiaiden määrä. Lapsia ilmoitetaan

Pöytyä

varhaiskasvatukseen ympäri vuoden, kevätkaudella varhaiskasvatusyksiköt ovat täysimmillään. Lasten määrä kotihoidossa (tilanne 27.5.24):

- Kyrö 72
- Riihikoski 31
- Yläne 15
- yhteensä 118

Osa-aikaisesti palvelua käyttäviä lapsia on Pöytyän varhaiskasvatuksessa tarkasteluhetkellä 71. Maksuttoman varhaiskasvatuksen myötä olisi mahdollista, että lapset / osa lapsista olisivat palvelujen piirissä jatkossa kokoaikaisesti. Lapsiryhmiä tulisi muutoksen myötä varautua perustamaan lisää.

Varhaiskasvatuksen osallistumisasteen nousun arvioidaan tarkasteluajankohdan mukaisessa tilanteessa johtavan tarpeeseen lisätilojen järjestämiselle varhaiskasvatuksen käyttöön. Kunnan alueella ei ole tiedossa tarkoitukseen suoraan soveltuvia tiloja, lukuun ottamatta Maijalan kiinteistöä (Riihikoski), jossa sijaitseva tila on poistunut varhaiskasvatuksen käytöstä 31.5.2024 alkaen. Tilan arvioidaan edellyttävän käyttöön palauttamista harkittaessa tarkastelua ja mahdollisia muutostöitä. Varhaiskasvatuksen käytössä olevat tilat eivät mahdollista uusien lapsiryhmien perustamista, joten kyseeseen tiloissa tulisi lähinnä lasten sijoittaminen olemassa oleviin ryhmiin.

Varhaiskasvatuspalveluita käyttävien lasten määrän kasvun johdosta tulisi sivistyslautakunnan talousarvioon varattavaksi määrärahaa tarvittavan henkilöstön palkka- ja henkilöstösivukustannuksiin. Henkilöstön määrää lisätään varhaiskasvatusta koskevan sääntelyn mukaisesti suhteessa lapsimäärään (neljä alle 3-vuotiasta = 1 työntekijä / seitsemän yli 3-vuotiasta = 1 työntekijä). Koulutetun henkilöstön saaminen varhaiskasvatukseen on sekä Pöytyän kunnassa että valtakunnallisesti haastavaa. Perheet ovat usean vuoden ajan hakeneet lapsille paikkaa ensisijaisesti päiväkoteihin, perhepäivähoidon käyttö on vähentynyt.

2.2.3 Taloudelliset vaikutukset

Maksutonta varhaiskasvatusta harkittaessa tulevat huomioitaviksi muutoksen mahdolliset taloudelliset vaikutukset.

Säästöt:

Asiakasmaksujen laskuttaminen jäisi varhaiskasvatuksen maksuttomuuden myötä pääosin pois, mikä vähentäisi toimistosihteerin työmäärää; varhaiskasvatuksen maksuttomuuden kriteerien täyttymisen seurannasta johtuisi toisaalta uusia tehtäviä. Toimistosihteerin työaikaprocentin alentaminen 70 prosentista 50 prosenttiin tuottaisi henkilöstösivukustannukset mukaan lukien noin 8 600 euron vuosittaisen säästön. Vakituksessa palvelussuhteessa olevan, 100 prosentin työaikaa kunnassa kokonaisuudessaan tekevän viranhaltijan kyseessä ollessa siirrettäisiin työpanosta ensisijaisesti muihin kunnan tehtäviin.

Mikäli varhaiskasvatuksen osallistumisaste maksuttomuuden myötä nousisi, vaikuttaisi muutos vastaavasti kotihoidon tuen maksujen vähenemiseen (ks. kappale 3).

Lisäkustannukset ja vähennykset tuloissa:

Varhaiskasvatuksen asiakasmaksuista kertyvät tulot jäisivät maksuttoman varhaiskasvatuksen yhteydessä pääosin tai kokonaan pois. Varhaiskasvatuspalveluita käyttävistä asiakkaista 26 %:lta eli 80 lapsesta peritään asiakasmaksua (tilanne 14.5.2024). Asiakasmaksuista kertyviksi arvioitavat tulot ovat vuonna 2024 noin 100 000 €.

Pöytyä

Varhaiskasvatuspalveluihin osallistuvien lasten määrän kasvun arvioidaan tarvittavien henkilöstöresurssien myötä lisäävän palkka- ja henkilöstösivukustannuksia. Lasten määrän kasvua on perheissä tehtävien ratkaisujen johdosta vaikea arvioida. Mikäli varhaiskasvatukseen tulisi 31 lasta, joista 23 olisi alle 3-vuotiaita ja 8 lasta yli kolmevuotiaita, olisi lisähenkilöstön tarve kuusi työntekijää. Voitaessa sijoitella osa lapsista olemassa oleviin ryhmiin, olemassa olevaa henkilöstöresurssia hyödyntäen, olisi lisähenkilöstön tarve vähintään neljä työntekijää. Neljän varhaiskasvatuksen opettajan vuosiansio henkilöstösivukuineen (ilman työkokemus- ja vastaavia lisiä) on yhteensä noin 173 000 €. Varhaiskasvatuksessa työskentelee lisäksi varhaiskasvatuksen sosionomeja ja lastenhoitajia, joiden palkkataso on jonkin verran alempi. Henkilöstömäärä ja -rakenne ovat tarkoin säännellyt.

Pöytyän kunnassa on käytössä palveluseteli yksityiseen varhaiskasvatukseen. Kunta maksaa yksityisille varhaiskasvatuksen tuottajille varhaiskasvatuksen järjestämisestä korvauksen palvelusetelin muodossa; sivistyslautakunta vahvistaa palvelusetelin kattohinnat. Kunta vähentää palveluntuottajille maksettavasta korvauksesta asiakkaiden omavastuuosuuden (asiakasmaksun). Palveluntuottajat laskuttavat omavastuuosuuden asiakasperheiltään. Maksuttoman varhaiskasvatuksen yhteydessä jäisivät yksityisten varhaiskasvatuspalveluiden asiakkaiden omavastuuosuudet (asiakasmaksut) pois, joten yksityisille palveluntuottajille maksettaisiin palveluseteli täysimääräisenä. Muutoksen arvioidaan lisäävän palvelusetelikustannuksia noin 55 000-60 000 € vuodessa.

Mikäli varhaiskasvatuksen nykyiset tilat eivät riittäisi, johtuisi lisätilojen järjestämisestä, kalustamisesta ja varustamisesta lisäksi kustannuksia. Varhaiskasvatuksen toimintakuluihin, kuten lasten ateriat, arvioidaan myös aiheutuvan kasvua.

3. Kotihoidon tuen kuntalisä alle kolmevuotiaille lapsille

Kotihoidon tuen kuntalisää on Kuntaliiton kyselyyn vastanneista kunnista maksanut vuonna 2024 25,5 %. Kunnista, joissa kuntalisää maksettiin, lähes puolet arvioi, ettei kuntalisän maksamisella ole ollut vaikutusta varhaiskasvatuspalvelujen kysyntään. Lasten kotihoidon tuen kuntalisän suuruus oli vuonna 2024 keskimäärin 188 euroa per lapsi. (Lahtinen & Svartsjö 2024, 7-13).

Pöytyän kunnan alueella alle kolmevuotiaita kotihoidossa olevia lapsia on 88 (tilanne 25.6.2024). Lasten kotihoidon tukeen arvioidaan syntyvän kustannuksia vuonna 2024 noin 335 000 €. Mikäli kotihoidon tukea korotettaisiin kuntalisällä 200 € / kk / lapsi, nousisivat kustannukset vuodessa 211 200 €.

Tilanteessa, jossa 23 kotihoidossa olevista lapsista ohjautuisi varhaiskasvatuksen maksuttomuuden myötä varhaiskasvatuksen piiriin, arvioidaan kotihoidon tuen kuntalisästä johtuvien kustannusten olevan noin 156 000 €. Kotihoidon tuen maksaminen vähenisi vastaavasti noin 88 000 €.

Pöytyän kunnassa asuu lisäksi perheitä, jotka saavat yksityisen hoidon tukea. Tarkoitukseen on sivistyslautakunnan vuoden 2024 talousarvioon varattu 20 000 €:n määräraha.

4. Koonti muutosten mahdollisista vaikutuksista ja kustannusarviosta

Varhaiskasvatuksen maksuttomuuden sekä kotihoidon tuen kuntalisän vaikutusten ja kustannusarvion laatiminen on ennakoimattomissa olevista muuttujista johtuen haastavaa. Muutoksilla arvioidaan käytettävissä olevien tietojen pohjalta voivan kokonaisuudessaan olla seuraavia vaikutuksia:

- myönteinen vaikutus kuntakuvaan (veto- ja pitovoima)
- varhaiskasvatuspalvelujen kysynnän kasvu
- tarvittavien henkilöstöressurssien määrän kasvu
- lisätilojen tarve varhaiskasvatuksen järjestämiseen
- vaikutukset kunnan talouteen ja palvelujen järjestämiseen pitkällä aikajänteellä

- arvio säästöistä:
 - o toimistosihteerin palkkakustannus +8600 €
 - o vähennys kotihoidon tuessa, mikäli 23 lasta siirtyisi varhaiskasvatuspalvelujen piiriin +88 000 €
- arvio tulojen vähenemisestä:
 - o varhaiskasvatuksen asiakasmaksut -100 000 €
- arvio menojen kasvusta:
 - o henkilöstön palkka- ja henkilöstösivukustannukset -173 000 €, mikäli lisäksi palvelujen käytössä noin 31 lasta, joista 23 alle kolmevuotiaita / arvio varhaiskasvatuksen opettajan toimien palkka- ja henkilöstösivukustannusten pohjalta laskettuna
 - o palvelusetelikulut -55 000 €
 - o kotihoidon tuen kuntalisä -156 000 € / arvio tilanteessa, jossa 23 lasta siirtyisi kotihoidosta varhaiskasvatuspalvelujen piiriin
- arvioitu nettokustannusvaikutus
 - o -387 400 €

Kokonaiskustannusarvioon ei ole laskettu mahdollisten lisätilojen hankkimisesta aiheutuvia kustannuksia. Kustannusarvio on suuntaa-antava; tilanteeseen vaikuttavat merkittävästi perheissä tehtävät ratkaisut ja muut kokonaisuuteen vaikuttavat tekijät.

5. Kansallisen tason tarkastelu / Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen (Karvi) esittämät toimenpidesuosituks

Kansallinen koulutuksen arviointikeskus (Karvi) esittää osana viisivuotiaiden maksuttoman varhaiskasvatuskokeilun arviointia seuraavat toimenpidesuosituks

1. Maksuttomuus on hyvä keino edistää varhaiskasvatukseen osallistumista. Jos varhaiskasvatuksesta halutaan kokonaan tai osittain maksutonta, tulee yhdenmukaistaa perheille kohdistuvien varhaiskasvatuksen asiakasmaksujen määrätymisperusteet, joissa on nyt kuntakohtaisia eroja.
2. Kotihoidon tuen kuntalisän paikalliset käytännöt tulee asettaa tarkasteluun. Kuntalisän tyypillisin ehto sitä maksavissa kunnissa on, että kaikki perheen varhaiskasvatukseen lapset

Pöytyä

- tulee hoitaa kotona. Tämä ehto on ristiriidassa lapsen subjektiivisen varhaiskasvatusoikeuden kanssa.
3. Varhaiskasvatukseen osallistumista edistää se, että varhaiskasvatuspalvelut kohtaavat joustavasti perheiden lastenhoitoon liittyvät tarpeet. Arviointi toi esiin kuntien vaihtelevat käytännöt siitä, missä toimintamuodossa tai ajankohdassa varhaiskasvatusta perheille tarjottiin. Varhaiskasvatusjärjestelmän tulisi olla sellainen, että kaikilla perheillä, jotka haluavat lapsensa osallistuvan varhaiskasvatukseen olisi siihen mahdollisuus.
 4. Varhaiskasvatuksen laadusta huolehtiminen edistää varhaiskasvatukseen osallistumista. Arviointi toi esiin, että huoltajien näkemys varhaiskasvatuksen laadusta ja sen merkityksestä lasten kasvulle ja oppimiselle oli yhteydessä siihen, osallistuiko viisivuotias varhaiskasvatukseen vai ei. Jos varhaiskasvatuksesta halutaan maksutonta, on tärkeää, että kuntia tuetaan taloudellisesti varhaiskasvatuspalveluiden järjestämisessä.
 5. Varhaiskasvatuksen palveluohjauksella voidaan tavoittaa uusia perheitä sekä vaikuttaa siihen, että perheet kokevat itsensä tervetulleiksi varhaiskasvatuspalvelujen piiriin. Palveluohjausta on hyödyllistä kehittää siten, että tieto varhaiskasvatuspalvelusta tavoittaa myös ne ryhmät, jotka eivät ole varhaiskasvatuspalveluiden piirissä. Varhaiskasvatuksen palveluohjauksella on merkittävä rooli siinä, kokeeko perhe olevansa varhaiskasvatuspalveluiden asiakas. Palveluneuvonnan ja ohjauksen tulisi perustua yhdenvertaisen tiedon jakamiseen perheille heidän käytettävissä olevista lastenhoidon ratkaisujen mahdollisuuksista.

(Kuusiholma-Linnamäki & Siippainen 2021, 46-47.)

6. Kuntatalouden näkymät ja kunnanhallituksen hyväksymä talousarvio- ja taloussuunnitelmakehys

Kuntaliitto / kehittämispäällikkö Mikko Mehtonen arvioi 26.4.2024 päivitetystä Kuntatalouden kehitys vuoteen 2028 -tarkastelussa kuntatalouden heikkenevän; tilanteen arvioidaan olevan heikoimmillaan vuosina 2026-2027. Laskennallisen kunnallisveroprosentin korotuspaineen arvioidaan kasvavan kaikissa kuntakokoryhmissä. Huomion kiinnittämistä vuosikatteen vahvistamiseen pidetään tärkeänä erityisesti pienemmissä kuntakokoryhmissä. Vuonna 2023 todetaan kuntataloutta vahvistaneen kertaluonteisten tekijöiden, tilanteen kuitenkin vaihdella kunnittain. (Kuntaliitto / Mehtonen, 2024.) Kuntatasolla taloustilanne on viime vuosina osassa kunnista johtanut talouden tasapainotusohjelmien laatimiseen ja säästötoimenpiteiden toteuttamiseen.

Pöytyän kunnan vuoden 2024 talousarviossa ja vuosien 2024-2026 taloussuunnitelmassa arvioidaan kunnan taloudellisen tilanteen olevan talousarvion laadinnan vaiheessa kohtuullisen hyvän. Tilanne on näyttäytynyt heikompana muutama vuosi aiemmin, talouden tasapainotusohjelma vuosille 2020-2022 hyväksyttiin kunnanvaltuustossa 22.6.2020 § 28. Ohjelmaan sisältyi myös raskaita toimenpiteitä, kuten henkilöstön lomautus.

Kunnanhallitus on 19.8.2024 § 141 hyväksynyt vuoden 2025 talousarvio- ja vuosien 2025-2027 taloussuunnitelmakehysten. Kehyksen mukaan sivistyslautakunnan ulkoisten toimintatuottojen tulisi kasvaa 1,4 % suhteessa vuoden 2024 talousarvioon, ulkoisten toimintamenojen kasvuun on varauduttu 0,7 %:n korotuksella suhteessa vuoden 2024 talousarvioon. Netto, ulkoiset, korotus on 0,7 %. Henkilöstömenoihin varaudutaan talousarvion ja -suunnitelman laadintaohjeiden mukaan noin 2,3 %:n nousulla.

Pöytyä

Sivistyslautakunnan vuoden 2023 tilinpäätöksen ulkoisten toimintamenojen toteutuma oli 100 % suhteessa talousarvioon varattuihin ulkoisiin toimintamäärärahoihin, joten talousarvioon ovat varattuina palvelujen järjestämisen edellyttämät määrärahat tarkoin. Liikkumavara ulkoisten toimintatuottojen osalta on vähäinen, tulojen arvioidaan vuonna 2024 toteutuvan osin ennakoitua alemmina.

Valtuustoaloitteessa selvitettäviksi esitettyjen varhaiskasvatuksen maksuttomuuden toteuttamista ja kotihoidon tuen kuntalisän maksamista ei arvioida mahdolliseksi sivistyslautakunnan talousarviokehukseen varattujen määrärahojen ja tulotavoitteen puitteissa. Mikäli varhaiskasvatuksen maksuttomuus ja kotihoidon tuki päätettäisiin toteuttaa, tulisivat määrärahat tarkoitukseen osoitettaviksi talousarviokehukseen ja sivistyslautakunnan käsittelyyn valmisteltuun vuoden 2025 talousarvio- ja vuosien 2025-2027 taloussuunnitelmaesitykseen varattujen määrärahojen lisäksi vuodesta, jolloin muutos suunniteltaisiin toteutettavaksi, alkaen. Lasten ja nuorten määrän väheneminen saattaa tulevina vuosina vähentää kokonaismäärärahatarvetta, ja samalla myös kunnalle maksettavaa valtionosuutta; määrärahatarpeeseen vaikuttavat kuitenkin useat tekijät.

Osana valtuustoaloitteen käsittelyä arvioidaan tarkoituksenmukaiseksi laatia, yhteistyössä kunnan keskushallinnon ja taloustoimiston kanssa, tarkastelu Pöytyän kunnan taloudellisista edellytyksistä varhaiskasvatuksen maksuttomuuden järjestämiseen ja kotihoidon tuen kuntalisän maksamiseen siten, että lakisääteisten ja muiden kunnan tehtävien laadukas hoitaminen voidaan turvata pitkällä aikajänteellä. Palvelujen järjestämisen laajenemiseen varautumisen, erityisesti tilajärjestelyjen, arvioidaan joka tapauksessa edellyttävän valmistelu-aikaa siten, että määrärahavaraukset tulisivat muutokset toteutettaessa huomioitaviksi talousarviokehyksissä sekä talousarvioissa ja -suunnitelmissa myöhempinä vuosina.

Talouden mahdollisesti heikkenevään kehitykseen varautuminen arvioidaan tehtäviä ratkaisuja tarkasteltaessa tarkoituksenmukaiseksi. Resurssien riittävyys kunnan lakisääteisten ja muiden kunnan tehtäviin sisältyvien tehtävien hoidon laadukkaaseen, pitkän aikajänteen turvaamiseen arvioidaan tärkeäksi.

7. Vaihtoehdot varhaiskasvatuksen maksuttomuuden toteuttamisessa

Seuraavassa tarkastellaan mahdollisia toimintavaihtoehtoja maksuttoman varhaiskasvatuksen toteutuksessa etenemiseksi:

1. Varhaiskasvatuksen maksuttomuuden valmistelu lisätiloja ja -henkilöstöä varhaiskasvatuksen käyttöön järjestäen

Varhaiskasvatuspalvelujen maksuttomuutta tämänhetkisessä tilanteessa valmisteltaessa tulisivat ensi vaiheessa selvitettäviksi ja järjestettäväksi varhaiskasvatuksen käyttöön tarvittavat, nykyisiä tiloja täydentävät tilat, jotta kasvavaksi arvioitavaan palvelujen kysyntään voitaisiin vastata varhaiskasvatuslaissa asetettujen määräaikaisten puitteissa. Määräajat ovat esitetyt selvityksen kappaleessa 1.1.

Saatavilla olevien tilojen kartoittaminen, tilojen muutossuunnitelmien valmistelu sekä aikataulusuunnitelmien ja kustannusarvioiden laatiminen antaisivat vaihtoehtoon päädyttäessä perustaa tarkastelulle, olisivatko tilat järjestettävissä, millaisia kustannusvaikutuksia ratkaisulla olisi, ja olisiko varhaiskasvatuksen maksuttomuuden toteuttaminen tilanteessa mahdollista. Alustavan selvityksen perusteella esitetään tarkasteltaviksi seuraavia:

Pöytyä

Kyrö

Kyrön alueella arvioidaan tarkoituksenmukaiseksi esiopetuksen ja täydentävän varhaiskasvatuksen järjestäminen Elisenvaaran yhtenäiskoulun Kyrön yksikössä, mikäli varhaiskasvatuksen järjestämiseen maksuttomana päädyttäisiin, ja tämä lisäisi palvelujen käyttöä. Opetushallitus suosittelee, järjestettäessä esiopetus koulun tiloissa, koulun piha-alueen aitaamista, mitä tulisi ennen ratkaisun tekemistä tarkastella. Piha-alue on tällä hetkellä osin aidattu. Samoin tulisivat tarkasteltaviksi tiloille asetetut vaatimukset muilta osin. Lapsi- ja oppilasmäärän vähetessä katsotaan esi- ja perusopetuksen järjestämisessä tehtävästä yhteistyöstä saavutettavan pidemmällä aikajänteellä hyötyä myös muuten. Järjestely arvioidaan tilojen ja piha-alueen puolesta voitavan toteuttaa, kun tarvittava suunnittelu ja muutostyöt ovat valmistuneet.

Kartoitettaviksi tulisivat samoin muut mahdolliset tilat sekä tilojen edellyttämät muutostyöt kustannuksineen.

Riihikoski

Riihikosken alueella varhaiskasvatuksen käytöstä ovat toukokuun 2024 lopussa poistuneet Maijalan tilat, joiden käyttöönottamista voitaisiin harkita. Tilojen käyttöön palauttamisen arvioidaan edellyttävän tilojen tarkastamista, tarvittavia korjaustoimenpiteitä sekä varhaiskasvatuksen käytössä olevan kaluston ja välineistön palauttamista / hankkimista tiloihin. Yhden varhaiskasvatusryhmän toiminta voitaisiin saataessa tilat toimiviksi järjestää tiloissa. Pidemmällä aikajänteellä voitaisiin, lapsi- ja oppilasmäärän tarkennuttua, tarkastella esiopetuksen ja täydentävän varhaiskasvatuksen järjestämistä Riihikosken yhtenäiskoulun tiloissa. Tämä edellyttäisi merkittävää vähennystä koulun oppilasmäärässä, joten olisi toteutettavissa aikaisintaan joidenkin vuosien kuluttua. Koulun käytössä on tällä hetkellä koulurakennuksen lisäksi viipaleväistötilaa, joten tiloja tulisi vapautua siten, että tilat sekä koulun toiminnalle että esiopetukselle löytyisivät koulun pysyvistä tiloista. Opetushallitus suosittelee, järjestettäessä esiopetus koulun tiloissa, koulun piha-alueen aitaamista, mitä tulisi ennen ratkaisun tekemistä tarkastella. Piha-alue ei tällä hetkellä ole aidattu. Samoin tulisivat tarkasteltaviksi tiloille asetetut vaatimukset muilta osin. Lapsi- ja oppilasmäärän laskiessa katsotaan esi- ja perusopetuksen järjestämisessä tehtävästä yhteistyöstä saavutettavan pidemmällä aikajänteellä hyötyä myös muuten.

Kartoitettaviksi tulisivat samoin muut mahdolliset tilat sekä tilojen edellyttämät muutostyöt kustannuksineen.

Yläne

Yläneen alueella arvioidaan tarkoituksenmukaiseksi varhaiskasvatussyksikössä toimivan esiopetusryhmän siirtyminen Yläneen yhtenäiskoulun tiloihin, mikäli varhaiskasvatuksen järjestämiseen maksuttomana päädyttäisiin, ja muutos lisäisi palvelujen käyttöä. Opetushallitus suosittelee, järjestettäessä esiopetus koulun tiloissa, koulun piha-alueen aitaamista, mitä tulisi ennen ratkaisun tekemistä tarkastella. Piha-alue ei tällä hetkellä ole aidattu. Samoin tulisivat tarkasteltaviksi tiloille asetetut vaatimukset muilta osin. Lapsi- ja oppilasmäärän vähetessä katsotaan esi- ja perusopetuksen järjestämisessä tehtävästä yhteistyöstä saavutettavan pidemmällä aikajänteellä hyötyä myös muuten. Järjestely arvioidaan tilojen ja piha-alueen puolesta voitavan toteuttaa, kun tarvittava suunnittelu ja muutostyöt ovat valmistuneet.

Kartoitettaviksi tulisivat samoin muut mahdolliset tilat sekä tilojen edellyttämät muutostyöt kustannuksineen.

Pöytyä

Opetushallituksen verkkosivut osoitteessa:

<https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/rakennus-ymparistossaan>. Viitattu 14.9.2024.

Tarkemman tilakartoituksen sekä tilojen muutos- ja aikataulusuunnitelmat sekä kustannusarviot sisältävän selvityksen laatiminen aluearkkitehdin sekä sivistystoimen ja teknisen toimen viranhaltijoiden ja työntekijöiden yhteistyönä arvioidaan osana valtuustoaloitteen käsittelyä tarkoituksenmukaiseksi.

Huomioitavaksi tilajärjestelyjä, tilojen muutostöitä ja järjestelyistä johtuvia kustannuksia tarkasteltaessa tulee valtakunnallinen syntyvyyden lasku, jonka myötä varhaiskasvatusikäisten lasten määrä myös Pöytyällä on laskussa. Palvelujen käyttöön ja siten tilatarpeeseen vaikuttavat osaltaan perheiden ratkaisut. Tilasuunnittelussa tulee huomioitavaksi aikajänne, jolle täydentäville tiloille on tarvetta sekä tilojen myöhemmän käytön suunnittelu.

Lasten määrät Pöytyällä

Syntymävuosi	Kyrö	Riihikoski	Yläne	Yhteensä
2018	30	20	12	63
2019	32	34	12	79
2020	31	16	14	61
2021	37	33	10	80
2022	38	18	10	66
2023	23	27	14	64
2024 / 11.8.2024 tilanne	14	7	3	24

Merkittäviä toiminta- ja tilajärjestelyjä ei arvioida tarkoituksenmukaisiksi tilanteessa, jossa tilatarpeen ennakoidaan lähivuosien aikana vähenevän siten, että varhaiskasvatuksen maksuttomuuden toteuttaminen voisi olla mahdollista myös varhaiskasvatuksen käytössä olevissa tiloissa.

Ennen maksuttoman varhaiskasvatuksen toteuttamista tulisi tilajärjestelyjen ohella rekrytoitavaksi lisähenkilöstö, jota todennäköisesti jossakin määrin laajempina järjestettävien palvelujen toteuttamisen arvioidaan edellyttävän. Huomioitaviksi tulisivat lisäksi järjestelyt hoidon järjestämisessä (lasten siirtyminen varhaisesta aamuhoidosta koululle ja iltahoitoon varhaiskasvatusyksiköihin). Viikonloppu- ja yöhoito järjestettäisiin edelleen Kyrön varhaiskasvatusyksikössä. Osana valmistelua tulisivat laadittaviksi periaatteet, joiden mukaisesti maksutonta varhaiskasvatusta järjestetään.

Määrärahat varhaiskasvatuksen maksuttomuuden ja kotihoidon tuen kuntalisän toteuttamiseen tulisivat varattaviksi sivistyslautakunnan talousarviokehykseen sekä talousarvioon ja -suunnitelmaan vuodesta, jona muutokset suunniteltaisiin toteutettaviksi, alkaen. Muutosten toteuttamista ei valmistelun edellyttämä aika huomioiden arvioida mahdolliseksi vuoden 2025 aikana.

2. Varhaiskasvatuksen maksuttomuuden toteutuksen valmistelu siten, että maksuttomuus toteutetaan, kun varhaiskasvatuksen olemassa olevat tilat antavat tähän mahdollisuuden

Mikäli täydentävien tilojen järjestäminen varhaiskasvatuspalvelujen käyttöön arvioidaan aikataulultaan, toteutukseltaan ja / tai kustannuksiltaan taikka tilojen pidempiaikaisen käytön suunnittelun puolesta epätarkoituksenmukaiseksi, voidaan varhaiskasvatuksen maksuttomuus suunnitella toteutettavaksi tilanteessa, jossa olemassa olevat varhaiskasvatusyksiköiden tilat

Pöytyä

mahdollistavat riittävässä määrin uusien lasten ottamisen palvelujen piiriin. Syntyvyyden laskun myötä voidaan varhaiskasvatuspalveluihin arvioida tulevina vuosina hakeutuvan tämänhetkistä vähemmän lapsia; varhaiskasvatukseen osallistumisaste on toisaalta ollut viime vuosina kasvussa. Kotihoidossa olevia lapsia on Pöytyällä suhteellisen runsaasti, joten perheiden ratkaisut vaikuttavat osaltaan asiaan. Lyhimmillään kyseessä saattaa olla muutaman vuoden aikajänne.

Ennen maksuttoman varhaiskasvatuksen toteuttamista tulisi rekrytoitavaksi tarkasteluajankohdan mukainen lisähenkilöstö, jota todennäköisesti jossakin määrin laajempina järjestettävien palvelujen toteuttamisen arvioidaan edellyttävän. Osana valmistelua tulisivat laadittaviksi periaatteet, joiden mukaisesti maksutonta varhaiskasvatusta järjestetään.

Määrärahat varhaiskasvatuksen maksuttomuuden ja kotihoidon tuen kuntalisän toteuttamiseen tulisivat varattaviksi sivistyslautakunnan talousarviokehykseen sekä talousarvioon ja -suunnitelmaan vuodesta, jona muutokset suunniteltaisiin toteutettaviksi, alkaen.

3. Varhaiskasvatuksen maksuttomuuden toteuttaminen osana valtakunnallista muutosta, mikäli ratkaisuun valtakunnallisesti päädytään

Valtakunnallisesti tehtävän muutoksen yhteydessä toteutettava siirtyminen maksuttomaan varhaiskasvatukseen johtaisi valtakunnan tasolla tehtäviin, yhdenmukaisiin linjauksiin, joissa olisivat huomioituina mahdolliset lainsäädäntömuutokset. Talouden näkökulmasta tasoittaisi valtakunnallisesti tehtävän muutoksen yhteydessä tapahtuva siirtyminen maksuttomaan varhaiskasvatukseen, kasvavaksi arvioitavan valtionosuuden myötä, muutoksesta johtuvan tulojen alenemisen / kasvavien kustannusten kattamista.

Tila- ja henkilöstöjärjestelyt / -lisäykset tulisivat toteutettaviksi tilanteen edellyttämän mukaisesti.

Määrärahat varhaiskasvatuksen maksuttomuuden ja kotihoidon tuen kuntalisän toteuttamiseen tulisivat varattaviksi sivistyslautakunnan talousarviokehykseen sekä talousarvioon ja -suunnitelmaan vuodesta, jona muutokset suunniteltaisiin toteutettaviksi, alkaen.

Kaikkien esitettyjen etenemisvaihtoehtojen osalta arvioidaan varhaiskasvatuksen maksuttomuus ratkaisuun päädyttäessä tarkoituksenmukaiseksi toteuttaa varhaiskasvatuksen toimintakauden alusta 1.8. alkaen.

8. Lapsi- ja perhevaikutusten arviointi

Varhaiskasvatuksen maksuttomuuden ja kotihoidon tuen kuntalisän maksamisen lapsi- ja perhevaikutusten arviointi muodostaa laajan kokonaisuuden. Mahdollisia vaikutuksia arvioidaan seuraavassa keskeisiltä osin.

Varhaiskasvatuksen maksuttomuus saattaisi lisätä varhaiskasvatukseen osallistumista, ja tukea osaltaan lasten yhdenvertaisen ja myönteisen kasvu- ja oppimispolun toteutumista. Myönteisten vaikutusten toteutumisen edellytyksenä olisivat toimivat toiminta- ja tilajärjestelyt, sekä varhaiskasvatuksen maksuttomuuden toteuttamiseksi sivistyslautakunnan talousarvioon muiden määrärahojen lisäksi varattavat määrärahat, jotta varhaiskasvatus- ja muiden sivistyspalvelujen laatu voitaisiin säilyttää ja palveluja kehittää edelleen. Lasten ja nuorten määrän väheneminen saattaa tulevina vuosina vähentää kokonaismäärärahatarvetta, ja samalla myös kunnalle maksettavaa valtionosuutta; määräraharapeeseen vaikuttavat kuitenkin useat tekijät. Mikäli kunnan taloudelliset lähtökohdat eivät mahdollistaisi tarvittavien määrärahojen varaamista tarkoitukseen, voisivat varhaiskasvatuksen maksuttomuuden toteuttamisen lapsi- ja perhevaikutukset näyttäytyä myös

Pöytyä

lapsille, nuorille ja perheille suunnattavien varhaiskasvatus- ja muiden sivistyspalvelujen heikentymisenä. Vastaaviin vaikutuksiin saattaisi johtaa kunnan taloustilanteen myöhempi heikentyminen.

Lasten kotihoidon tuen kuntalisän maksamisella ei useissa kunnissa ole arvioitu olleen merkittävää vaikutusta varhaiskasvatukseen osallistumiseen (Lahtinen & Svartsjö 2024, 9), joten vaikutusten sekä perheille että kunnalle voidaan arvioida olevan ensi sijassa taloudellisten. Jotta varhaiskasvatus- ja muiden sivistyspalvelujen laadukas järjestäminen ja kehittäminen voitaisiin turvata, tulisivat määrärahat varattaviksi sivistyslautakunnan talousarvioon muiden määrärahojen lisäksi varattavina määrärahoina. Lasten ja nuorten määrän väheneminen saattaa tulevana vuosina vähentää kokonaisuudelle määrärahojen tarvetta, ja samalla myös kunnalle maksettavaa valtionosuutta; määrärahatarpeeseen vaikuttavat kuitenkin useat tekijät. Mikäli kunnan taloudelliset lähtökohdat eivät mahdollistaisi tarvittavien määrärahojen varaamista tarkoitukseen, voisivat kotihoidon tuen kuntalisän maksamisen lapsi- ja perhevaikutukset näyttäytyä myös lapsille, nuorille ja perheille suunnattavien varhaiskasvatus- ja muiden sivistyspalvelujen heikentymisenä. Vastaaviin vaikutuksiin saattaisi johtaa kunnan taloustilanteen myöhempi heikentyminen.

9. Osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien varaaminen palvelujen käyttäjille, kuntalaisille ja muille osallisille

Kuntalain 410/2015 22 §:ssä ja hallintolain 434/2003 41 §:ssä säädetään palvelujen käyttäjien, kunnan asukkaiden ja muiden osallisten oikeudesta osallistumiseen, vaikuttamiseen ja näkemysten esittämiseen viranomaisen valmistelussa olevissa asioissa. Oikeuden toteutumiseksi tulee osana valtuustoaloitteen käsittelyä varattavaksi mahdollisuus tähän. Kuulemisen toteuttaminen arvioidaan tarkoituksenmukaiseksi, kun tarkemmat toiminta- ja tilajärjestelyjä sekä kunnan pidemmän aikajänteen taloudellisia edellytyksiä koskevat selvitykset ovat valmistuneet, ja tiedot ovat käytettävissä.

10. Lopuksi

Selvityksessä on tarkasteltu maksuttoman varhaiskasvatuksen ja kotihoidon tuen kuntalisän toteuttamisessa huomioitavia tekijöitä. Palvelujen järjestäminen muodostaa moniulotteisen, muuttuvia tekijöitä sisältävän kokonaisuuden, jonka vaikutusten etukäteinen arviointi ei kaikilta osin ole mahdollista.

Varhaiskasvatuksen maksuttomuuden toteuttamisen ja kotihoidon tuen kuntalisän maksamisen edellytysten tarkastelemiseksi arvioidaan tarkoituksenmukaiseksi tarkempien toiminta- ja tilajärjestelyjä sekä kunnan pidemmän aikajänteen taloudellisia edellytyksiä koskevien selvitysten laatiminen. Osana selvitystyötä voidaan arvioida, olisiko mahdollinen toimintatapa myös varhaiskasvatuksen maksuttomuuden ja kotihoidon tuen kuntalisän maksamisen tarkastelu erillisinä kokonaisuuksina, ja toteuttaminen mahdolliseksi arvioitavilta osin. Palvelujen käyttäjien, kunnan asukkaiden ja muiden osallisten näkemysten kuuleminen tulee osana valmistelua huomioitavaksi.

Tärkeäksi Pöytyän kunnan kehittämisessä arvioidaan varhaiskasvatuspalvelujen, muiden sivistyspalvelujen ja kunnan palvelujen kokonaisuus sekä kunnan taloudellisten lähtökohtien huomioiminen siten, että edellytykset laadukkaiden lakisääteisten ja muiden kunnan tehtäviin sisältyvien palvelujen tuottamiseen toteutuvat pitkällä aikajänteellä.

Lähteet

Kunnanhallitus 19.8.2024 § 141 / Vuoden 2025 talousarvion ja 2025-2027 taloussuunnitelman laadintaohjeet sekä talousarviokehys 2025 liitteinen

Kuusiholma-Linnamäki, Julia & Siippainen, Anna: Yhteenveto viisivuotiaiden maksuttoman varhaiskasvatuskokeilun arvioinnista vuosina 2018-2021. Helsinki: Kansallinen koulutuksen arviointikeskus 2021. Luettavissa:

https://www.karvi.fi/sites/default/files/sites/default/files/documents/KARVI_T1221a.pdf

Viitattu 26.9.2024.

Lahtinen, Jarkko & Svartsjö, Mikko. Selvitys kotihoidontuen ja yksityisen hoidon tuen kuntalisistä ja niiden maksatusperusteista sekä palvelusetelistä 2024. Helsinki: Kuntaliitto 2024. Luettavissa:

<https://www.kuntaliitto.fi/julkaisut/2024/2279-selvitys-kotihoidontuen-ja-yksityisen-hoidon-tuen-kuntalisista-ja-niiden>. Viitattu 26.9.2024.

Lahtinen, Jarkko & Svartsjö, Mikko: Varhaiskasvatuksen asiakasmaksut 2024. Selvitys kuntien varhaiskasvatuksen asiakasmaksuperiaatteista ja toimintatavoista. Helsinki: Kuntaliitto 2024.

Luettavissa: <https://www.kuntaliitto.fi/julkaisut/2024/2280-varhaiskasvatuksen-asiakasmaksut-2024>. Viitattu 26.9.2024.

Mehtonen, Mikko: Kuntatalouden kehitys vuoteen 2028. Kevään 2024 kuntatalousohjelma, VM:n ja Kuntaliiton ennusteet. Kuntaliitto. Päivitetty 26.4.2024. Luettavissa:

<https://www.kuntaliitto.fi/sites/default/files/media/file/Kuntatalouden%20kehitys%20vuoteen%202028.pdf>. Viitattu 29.7.2024.

Opetushallituksen verkkosivut osoitteessa: <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/rakennus-ymparistossaan>. Viitattu 14.9.2024.